

MİLLETLERARASI DAIMİ ADALET DİVANI VE TÜRKİYE (1)

III

Muhtelit Mübadele Komisyonunun Yetkisi Hakkında

(1 Aralık 1926 Tarihli Türk — Yunan Anlaşmasının yorumlanması
- 16 Numaralı İstisnâî Karar, 28 Ağustos 1928)

Prof. Dr. Nihat Erim

— Bu meselenin nasıl çıktığını anlatmak için 1 Aralık 1926 tarihinde Atina'da imza edilen anlaşmanın ve ona bağlı protokoldan önceki vakaların kısaca gözden geçirilmesi lâzımdır.

Daha Lozan Konferansı devam ederken Türk ve Yunan Hükûmetleri Türk ve Yunan ehalinin mübadelesi için 30 Ocak 1923 tarihinde bir anlaşma imza etmişlerdi. Bu vesikanın birinci maddesi mucibince Türk toprakları üzerinde yerleşmiş olan (éta-blis) Türk tebası Ortodoks Rumlarla Yunan toprakları üzerinde yerleşmiş olan (éta-blis) Yunan tebası Müslümanların mecburî surette mübadelesi kararlaştırılmıştı. Mübadeleye 1 Mayıs 1923 tarihinden başlanacaktı. Bu mübadeleden, Batı Trakya'nın Müslüman ehali ile, İstanbul Rumları istisnâ edilecekti (Madde 2). "İstanbul ehalesinden olan Rum" addedilmek için 30 Ekim 1918 tarihinden itibaren İstanbul Şehri Belediye hudutları içinde yerleşmiş (éta-blis) olmak lâzımdı. Anlaşmanın 16 ncı maddesi mucibince mübadeleye tâbi kılınmayanların oturdukları yerde kalmak veya tekrar oraya dönmek haklarına ve "Türkiye ve Yunanistan'da hürriyetlerinden ve hak-kı tasarruflarından serbestçe istifade etmelerine hiç bir mani ika edilmeyecektir."

Anlaşmanın yürürlüğe girdiği tarihten itibaren bir ay zarfında mübadeleye nezaret etmek ve onu kolaylaştırmak ve mübadillerin menkûl ve gayrî menkûl mallarını tasfiye etmek vazifesi ile mükellef bir (Muh-

(1) Türkiye Cumhuriyeti Hükûmetinin, Milletlerarası Adalet Divanı önünde taraf teşkil eylediği meselelerden Rum ve Türk ahalinin mübadelesi (Etabli Meselesi) bu Derginin ikinci cildinde (S. 62 - 72) ve Musul meselesi üçüncü cildinde (S. 328) incelenmiştir. Beş yıllık bir fasuladan sonra Prof. Nihat Erim, Türkiye'nin taraf teşkil eylediği milletlerarası dâvaları incelemeye devam etmektedir.

telit Komisyon) teşkil edilecekti. Bu Komisyon 4 Türk, 4 Yunanlı ve 3 tarafsız azadan mürekkep olacaktı. Tarafsız üyeler Milletler Cemiyeti Meclisi tarafından 1914-1918 harbine iştirâk etmemiş devletler te-balarından seçilecekti. Komisyon Başkanlığını münavebe ile bitaraf ü-yeler yapacaktı (Madde 11, 12).

Muhtelif Komisyon umumiyetle 30 Ocak 1923 anlaşmasının tatbi-kinin icabettireceği bütün tedbirleri almaya ve bu anlaşmanın ortaya çıkaracağı bütün meseleler hakkında karar vermeğe yetkilidir. Karar-lar, ekseriyetle verilecektir (madde 12). (2)

Ahali mübadelesi hakkındaki bu anlaşmanın 19 uncu maddesi “iş-bu mukavelename tarafeyn-i aliyeyn-i âkideyn nazarında Türkiye ile aktolunacak sulh muahedenamesinde münderiç imiş gibi aynı hüküm ve kuvveti haiz olacaktır. Mezkûr muahedenamenin iki taraf-ı âli-i müte-akit tarafından tasdikini müteakip derhal merî olacaktır” (3) diyordu. Barış andlaşması Lozan'da 24 Temmuz 1923 de imzalanmıştır. (4) Lo-zan Barış Andlaşması ve ona bağlı protokollar ve diğer senedler Tür-kiye Büyük Millet Meclisince 23 Ağustos 1923 de tasdik edildi.

(2) Publication de la C. P. J. I. Série C. No: 15 -1., f. 198, 199; Sicilli Kava-nin, cilt 1, sahife: 277,343 numaralı kanun ile tasdik edilmiştir. (23 Ağustos 1923).

Madde 12: “Muhtelit Komisyon işbu mukavelede mezkûr muhacerete nezaret ve anı teshil etmek ve 9 uncu ve 10 uncu maddelerde mezkûr emvali menkûle ve gayri menkûlenin tasfiyesine tevessül etmek vazifesi ile mükellef olacaktır.

Mezkûr komisyon muhaceretin ve marez-zikir tasfiyenin suveri eşkâlini tes-bit edecektir.

Umumi bir surette muhtelit komisyon işbu mukavelenamenin icrasının istil-zam edeceği tedabiri ittihaz etmek ve işbu mukavelenamenin mahai verebileceği bilcümle mesailde karar vermek hususlarında bütün selâhiyetleri haiz olacaktır.

Muhtelit komisyonun mukarreratı ekseriyeti ârâ ile ittihaz olunacaktır.

Tasfiye edilecek emvâl, hukuk ve menafie müteallik bilcümle itirazat komis-yon tarafından sureti katiyede halledilecektir.”

(3) Sicilli kavanin, cilt 1, sahife: 283.

(4) Lozan Andlaşmasının 142 nci maddesi: “Yunanistan ile Türkiye beyninde Rum ve Türk ahalinin mübadelesine dair 30 Kanunusani 1923 tarihinde aktolunan hususî mukavelename, mezkûr iki taraf-ı âlii âkid arasında, işbu muahedenamede muharrer olduğu takdirde haiz olacağı kuvvet ve kıymetin aynı haiz olacaktır.”

143 üncü madde: “..... Şu kadarki Yunanistan'a ve Türkiye'ye müteallik olmak üzere 1 inci maddenin ve 2 nci maddenin 2 numaralı fıkrası ile 5 inciden 11 inci dahil olmak üzere işbu maddeye kadar olan maddeler ahkâmı, Yunan ve Türkiye hükû-metleri kendi tasdiknamelerini tevdi etmeleri akabinde işbu tarihte balâda beyan o-lunan zabıtname henüz tanzim edilmemiş olsa bile mevkiî meriyete girecektir.”

— Lozan Andlaşması 30 Ocak 1923 anlaşmasındaki hükümleri teyid ederek Yunanistan'daki Türk tebasının ve Türkiye'deki Yunan tebasının haklarını temin etti. (5) Bundan maada barış andlaşması ile aynı günde imzaladıkları (Yunanistan'da bulunan islâm emlakine müteallik beyyanname ile) Yunan murahhasları (Venizelos ve Kaklamanos) ahali mübadelesi hakkında 30 Ocak 1923 de Lozan'da imza edilen anlaşma" ahkâmı ile istihdaf edilmemiş olan ve 18 Ekim 1912 (6) tarihinden mukaddem, Girit Adası da dahil olduğu halde, Yunanistan'ı terketmiş veyahut minelkadim Yunanistan haricinde mukim bulunmuş olan eşhası müslimenin hukuku mülkiyelerine hiç bir hâlel iras edilmeyeceğini Yunan hükûmeti namına beyan" ettiler. (7)

— Muhtelit Mübadele Komisyonu mübadeleye nezaret etmek vazifesini bir çok güçlükler içinde fakat muvaffakiyetle ikmâl etti. Mübadele işi bittikten sonra *mübadeleye tâbi olmayan şahısların mallarının iadesini temin etmek vazifesi kalıyordu.* İki hükûmet tarafından tâsil edilmiş olan kiralar, zabıt ve müsadereden dolayı gayri menkullerin kiralarının maruz kaldığı zararlar da iadeye tâbi tutulmuştu. Bu hususta vaki olacak taleplerin tedkiki ve yerine getirilmesi, aynı Komisyona, gerek 30 Ocak 1923 tarihli anlaşmanın 16 ncı maddesi ile, gerek Lozan Andlaşmasına bağlı IX numaralı beyanname ile vazife olarak verilmişti.

Bazı güçlükler dolayısıyla Yunanistan'daki Türk mallarının iadesi temin edilemedi. Yunan ve Türk hükûmetleri gerek Türkiye'deki gerek Yunanistan'daki malların tasfiyesi için doğrudan doğruya müzakarelere giriştiler. Bu görüşmeler nihayet 1 Aralık 1926 tarihinde Atina'da imzalanan ve 6 Mart 1927 yürürlüğe giren bir anlaşma ile neticelendi.

(5) Lozan Andlaşması: Ekalliyetlere dair 37 - 45, 65, 66, 92 - Muhtelit Hâkem Mahkemeleri 98, 140; Lozan Andlaşmasına bağlı XVI No: lu Protokol.

(6) 30 Ocak 1923 anlaşmasının 3 üncü maddesi, (Türk ve Yunan topraklarını) 18 Ekim 1912 tarihinden sonra terketmiş olanların da mübadil addedileceğini ve manevî şahıslara da bu hükmün sarî olduğunu beyan etmektedir. Bu itibarla (Türk veya Yunan topraklarını) mezkûr tarihten önce terketmiş olanlar mübadil addedilmeyecektir. [X numaralı beyanname bu gibilerin haklarını korumayı vadedmektedir.

(7) Bu beyannamenin son fıkrası Yunan Hükûmeti namına yapılan mezkûr taahhüdün "18 Teşrinievvel 1912 tarihinden evvel Türkiye'yi terketmiş olan veyahut minelkadim Türkiye haricinde ikamet eylemekte bulunan Rum eshabı emlakî lehinde muamele müteakabile icrası şartıyla" yapıldığını kaydetmektedir.

(8) Bu sözleşme ile iki hükûmet, *iade kabil olmayan hallerde malların ve zararların mukabilini nakden ödemeyi taahhüt etmişlerdi.* Anlaşmanın 14 üncü maddesi:

“Madde 14 — Türk ve Yunan mübadelei ahali Muhtelit Komisyonu işbu itilâfnamenin tatbikine memur edilecektir. Muhtelif Komisyon birer Türk ve birer Yunanlı muhammin ile 1914 — 1918 harbine iştirâk etmemiş bitaraf hükûmet tebasından bir reisten mürekkep olmak üzere icabeden tahmin heyetlerini teşkil edecektir.” (9)

1 Aralık 1926 anlaşmasına bağlı bir lâhika, bir de nihâî protokol vardır. Lâhika malların kıymetinin ne suretle takdir edileceğini tayin ve tesbit ediyor. Protokol anlaşmanın icrasına müteallik bazı hükümler koyuyor. Bu meyanda:

“Madde 4 — Bugün imza edilen itilâfnamenin Muhtelit Mübadele Komisyonuna bahsettiği ve işbu itilâfnamenin hini akdinde mukaddemki senedata ibtinâen mezkûr komisyonun haiz bulunmadığı yeni selâhiyetler münasebetiyle Muhtelit Komisyonunda zuhur edebilecek oldukça ehemmiyeti haiz prensip meseleleri, İstanbul’da inikad eden Türk — Yunan Muhtelit Hakem Mahkemesi Reisinin Hakemliğine havale edilecektir. Hakemin vereceği hüküm mecburilittiba olacaktır.”

— İşte Lâhey Milletlerarası Daimî Adalet Divanının istişarî kararına arzedilen mesele bu son maddenin tatbikinden doğdu. 27 Mart 1927 tarihli içtimânda Muhtelit Mübadele Komisyonu Türkiye ile Yunanistan arasında aktedilen anlaşma ile kendisine verilen vazifeyi kabul etti.

Muhtelit Komisyondayı *Atina anlaşmasından istifade edecek olanlara verilecek sertifikalar* hakkında cereyan eden bir münakaşa esnasında, iki hükûmet mümessilleri arasında bir ihtilâf çıktı. Türk Murahhas heyeti bu anlaşmadan istifade edecek olanlara verilecek sertifikalara gerekçe konmasını istemiyordu. Yunan murahhas heyeti ise gerekçe gösterilmesini istiyordu. İki taraf görüşlerinde ısrar ettiklerinden, fikirleri telif etmek kabil olmadı. Bunun üzerine Yunan murahhas heyeti bu ihtilâfı hakeme hallettirmeği teklif etti. Muhtelit Komisyon Başkanı bu hususta bir karar verebilmek için umumî heyetin içtimâa çağ-

(8) Türkiye Hükûmeti tarafından Lâhey Daimî Adalet Divanına takdim edilen izahname (6 Temmuz 1928), (Publication de la C. P. J. I.; série C. No: 15 - 1 P. 177).

(9) Bu anlaşma Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından 5 Mart 1927 de, 987 numaralı kanunla “kabul ve tasdik” edilmiştir. (Sicilli Kavanın, cilt 3, S. 437).

rilması ve keyfiyetin ona arz edilmesi icabettiği mütalâasında bulundu. Yunan Murahhas Heyeti Başkanı bu mütalâaya karşı sadece nihai protokolü imza etmiş olan iki hükümetin hakeme müracaat hakkı olduğunu ve kendisinin Yunan Hükümeti mümessili sıfatı ile ihtilâfı esasen Türk Yunan Hakem Mahkemesi Başkanına arzettiğini söyledi. Türk Murahhas Heyeti Reisi ise bu görüşü kabul edemeyeceğini, Muhtelit Komisyon tarafından nihai protokolün 17 nci maddesi mucibince hakeme müracaat için icabeden şartların mevcut bulunduğuna dair bir karar verilmedikçe hakeme gidilemeyeceğini göyledi. İlk defa bu vesile ile çıkan ihtilâf, bilâhare iki meselede daha tekerrür etti: Birincisi Türk tebası olan ve Lozan muahedesine mülhak IX numaralı beyannameden istifade eden Rumların mallarının takasa mı dahil edileceği, yoksa bu malların kendilerine aynen iadesi mi icabettiği hususunun tesbitine dairdir. İkinci mesele, Yunanistan'ı 18 Ekim 1912 den sonra, Atina anlaşmasına bağlı 2 numaralı Protokolün birinci fıkrası ile tevhid edilmiş olan mübadele anlaşmasının 3 üncü maddesine ve Atina anlaşmasının 1 inci maddesine tevfikeyen terketmiş bulunan Türk tebasının vaziyetinin tesbitine dairdir.

Bu vaziyet karşısında Muhtelit Komisyon, 22 Aralık 1927 tarihli toplantısında Milletler Cemiyeti delâleti ile, Lahey Milletlerarası Daimî Adalet Divanından Atina anlaşmasına mülhak nihai protokolün 17 nci maddesinin manası ve şümülü hakkında bir istişarî karar vermesini rica etmeyi teklif etti. Milletler Cemiyeti iki hükümetin meseleyi Adalet Divanına götürmekte mutabık olduklarını anladıktan sonra, 5 Haziran 1928 tarihinde anlaşmazlığı Yüksek Divana arz etmeğe karar verdi. (10)

— *Adalet Divanı önünde* : Buraya kadar meselenin maddî unsurları, maddî vaka gözden geçirildi. Şimdi Lâhey Milletlerarası Daimî Adalet Divanı karşısında iki hükümet tezlerinin müdafaasını tedkik edelim. Divan isimleri aşağıda yazılı zatlardan mürekkepti:

Anzilotti (Reis); Huber (Eski Reis); Weiss (İkinci Reis); Lord Finlay, Loder, Nyholm, De Bustamante, Altamira, Oda, Pessôa, Beichmann (aza); Hammarskjöld (Kâtip).

Türkiye Cumhuriyeti Hükümetini, Muhtelit Mübadele Komisyonundaki Türk Murahhas Heyeti Başkanı Cemal Hüsnü (Taray) Bey, Elen Hükümetini Yunanistan Hariciye Nezareti Müdürlüğünden Mösyö Drossos temsil ediyordu. Bu dâvada, Divan'da iki tarafın kendi vatandaş-

(10) Türkiye hükümeti tarafından Lahey Daimî Adalet Divanına takdim edilen izahnameden, Sözü geçen eser, sahife 181.

larından birer hâkim bulundurmaya hakları vardı. (Divan nizamnamesinin 71 inci maddesi). Fakat Türk ve Yunan hükümetleri bu haklarını kullanmayacaklarını bildirmişlerdi. Bu itibarla Divan tabii şekilde teşekkül etti. (11)

Alfabe sırası ile, ilk söz Yunan hükümeti mümessiline verildi :

Yunan tezi : M. Drossos hükümetinin görüşünü 6 Ağustos 1928 a- leni celsesinde izah etti. Maddî vakayı canlandırdıktan sonra mesele- nin esasına girdi. Hakeme müracaat hakkı Atina anlaşmasına bağlı pro- tokolun 17 nci maddesinde mevcuttur. Fakat bu hak kime verilmiştir? 17 nci madde bu hususta tamamen sakittir. Bu madde Muhtelit Müba- dele Komisyonundan bahsediyor. Fakat hakeme müracaat yetkisinin ona verildiğine dair bir hüküm ihtiva etmiyor Böyle şayanı dikkat bir sükkütan çıkarılacak netice nedir?.. M. Drossos'un fikrinde, iki hükû- met Atina anlaşması ile hakeme müracaat etmek hakkını Muhtelit Mü- badele Komisyonuna vermek istememişlerdir. Zira eğer iki taraf bu selâhiyeti komisyona tanımak isteselerdi bunu gayet açık ve katî bir ifa- de ile beyan ederlerdi. Yunan Hükümeti Ajansı burada Atina anlaşma- sının sarahaten selâhiyetler tanıyan maddelerini (12 nci maddenin 3 üncü fıkrası, 6 ncı maddenin 3 üncü fıkrası, 13 üncü maddenin, 1 inci ve 3 üncü fıkraları) zikrediyor. Bu maddeler meyanında protokolun 17 nci maddesini, Muhtelit Mübadele Komisyonu'na hakeme müracaat hakkı- nı tanıyan bir madde bulamıyoruz. Hakeme müracaat, devletlerin ken- di haklarıdır. Böyle bir hak sarahaten başkasına devredilmedikçe sahi- binde kalır.

Binaenaleyh iki devlet hakeme müracaat hususunda mutabık kalır- larsa, mesele yoktur. Fakat anlaşamazlarsa, o zaman her biri münferi- den hakeme başvurabilir. 17 nci maddede zikredilen bütün şartlar ger- çekleştiği halde dahi iki hükümet hakeme müracaat etmeyebilir, şu şart- laki: 1. Komisyonunda çıkan mesele üzerinde tam bir anlaşma hasıl olur- sa, 2. Anlaşmaya varılmadığı halde, iki hükümetten hiç biri hakeme müracaat etmek arzusunu göstermezse.

Türkiye hükümeti 30 Ocak 1923 Lozan anlaşmasının 12 nci mad- desinin 3 üncü fıkrasına (12) istinaden Muhtelit Komisyon'un hakeme

(11) Publication de la C. P. J. I.; Série C. No: 15 - 1; Avis No: 16, P. 10.

(12) "Umumî bir surette Muhtelit Komisyon işbu mukavelenemenin icrasının istilzam edeceği tedabiri ittihaz etmek ve işbu mukavelenemenin mahal verebilece- ği bilcümle mesailde karar vermek hususlarında bütün selâhiyetleri haiz olacak- tur" (Sicilli Kavanin, cilt 1, sahife 281).

müracaat edebileceğini iddia etti. Mr. Drossos'un kanaatine Atina anlaşması Muhtelit Mübadele Komisyonu'na Lozan'da verilen yetkileri değiştirmiştir. Hakeme müracaat, Lozan'da düşünülmemeyen, 1926 tarihli Atina anlaşması ile tanınan yeni bir yetkidir. Binaenaleyh bu yeni hak Lozan Mübadele anlaşmasından ayrı olarak o anlaşma ile alâkadar olmayarak mütalâa ve tedkik edilmelidir. Sonra Devletlerarası Hukukuna göre hakeme müracaat hususî bir haktır. Umumî hakların çerçevesi dışında kalır. Lozan anlaşmasının 12 nci maddesinin 3 üncü fıkrası umumî hak ve selâhiyetler tanımaktadır. Diğer taraftan adı geçen bu madde sadece idarî meseleler derpiş etmiştir; yalnız mübadeleye, nezarete, malların tasfiyesine, mübadillerin hak ve menfaatlerine mütealliktir. Halbuki hakeme müracaat Muhtelit Komisyonun selâhiyetleri çevresine dahil edilecek mahiyette idarî bir iş değildir. Komisyonun azaları hukukçu değildirler.

Atina anlaşmasının 14 üncü maddesinin 1 inci fıkrası, Muhtelit Komisyon "işbu itilâfnamenin tatbikine memur edilecektir." (13) diyor. Bu maddenin hukukî şümülü nedir?.. Yunan hükûmeti ajanına göre bu maddenin kastedtiği meseleler teferruata ait, ikinci derecede ehemmiyeti haiz olanlardır. Bu mâna aynı maddenin ikinci fıkrasına istinatla çıkarılmaktadır. "İşbu itilâfnamenin tatbikinden" maksad, ikinci fıkrada sayılan hallerdir. (14) Yani kıymet tahmini heyetleri teşkili gibi ikinci derecede işler. Yahut tasfiye dışında kalmış malların iadesi (madde 6, fıkra 2), satılmış olan malların kıymetlerinin takdiri (madde 7), vatandaşlığa müteallik itirazlar (madde 13, fıkra 3), ilâhiri... Hepsisi ikinci derecede ehemmiyette olan bütün bu meselelerin tatbiki sarahaten Komisyona havale olunmuştur. Buna mukabil büyük ehemmiyeti haiz meselelerin tatbiki ise devletlere bırakılmıştır. Bu gibi meseleler ancak iki devlet tarafından açıkca ve katiyetle başka bir uzva bırakıldığı beyan edilirse, ilgili uzvun selâhiyeti çevresine girebilir. Atina anlaşmasına bağlı nihai protokolün 17 nci maddesinde böyle açık ve katî bir hüküm var mıdır? Hayır.

Binaenaleyh, Muhtelit Mübadele Komisyonunun hakeme müracaat gibi birinci derecede ehemmiyetli bir mesele üzerinde karar vermek se-

(13) Sicilli Kavanin, cilt 3. sahife 441.

(14) "Muhtelit Komisyon, her biri bir Türk, Yunan ve üçüncü devlet tebasından bir Reisten mürekkep olmak üzere icabeden tahmin heyetlerini teşkil edecektir." (Sicilli Kavanindeki Türkçe metinde "tierce puissauce" tâbiri yerine "1914 - 1918 hARBINE İŞTİRÂK ETMEMİŞ BİTARAF HÜKÜMET" tâbiri kullanılmıştır; Sicilli Kavanin cilt 3, sahife 441).

lâhiyeti yoktur. Bu selâhiyet Türk ve Yunan hükûmetlerine aittir. Muhtelit komisyon hakeme müracaat edilip edilmeyeceği hususunda sadece iki taraf arasında görüş ayrılığı bulunduğunu müşahede etmekle iktifaya mecburdur, şu veya bu maalde bir fikir beyan etmekten kaçınmalıdır. Ortaya çıkan “selâhiyet” meselesini halledip bir mesele-i müste’hire şeklinde karara bağlamak doğrudan doğruya hakeme düşer.

Eğer Muhtelit Komisyona hakeme müracaat hakkı tanınırsa şöyle bir vaziyet karşısında kalmak mümkündür: Herhangi bir mesele hakkında, meselenin prensibe taalluk ettiği iddiası ile hakeme müracaata karar verildiğini ve hakeme gidildiği zaman hakemin, kendi selâhiyeti hakkında karar vermeğe hakkı olduğundan o mesele de selâhiyetsizlik kararı verdiğini, düşünelim. Bu “selâhiyet ihtilâfını” nasıl hallededeceğiz? Bu ihtilâf halledilemeyecektir. Çünkü hem Muhtelit Komisyon, hem hakem selâhiyetsizliklerini beyan etmişlerdir.

Türk hükûmetinin yazılı izahnamesinde böyle “menfi bir ihtilâf” çıkmayacaktır, zira Muhtelit Komisyon meselenin hakeme havalesi lâzımgeldiğine karar vermesi üzerine hakem artık selâhiyettar olup olmadığını değil, kendisine usulü dairesinde müracaat edilip edilmediğini araştırmalıdır denmektedir. M. Drossos’un fikrince bu iddia yanlıştır. Hakem kendi yetkisi üzerinde ancak kendisi karar verebilir, bu bir Devletlerarası Hukuku kaidesi olarak kabul edilmiş prensiptir. Herhangi bir mesele kendisine sunulduğu zaman hakem, bu meseleye bakmaya yetkisi olup olmadığını bizzat kendisi kararlaştırır. “Selâhiyetim dışındadır” derse, onun bu hükmü mutlaklıdır. Şimdi nasıl olur da hakemi bu hakkından mahrum edebiliriz? Bu hak, hakemlik sıfatına bağlıdır. Böyle bir mahrumiyet onun hukukî vicdanını rencide edecektir.

Yunan tezi kabul edilirse böyle bir vaziyetle karşılaşılmayacaktır. Hakem yetkisizlik kararı verdiği zaman, artık Muhtelit Komisyon mecburen o meseleyi halledecektir. Çünkü 17 nci maddenin ikinci fıkrası mucibince hakem kararlarına riayet mecburidir.

Türkiye aynı zamanda Muhtelit Mübadele Komisyonunun hem idarî hem adlî bir organ olduğunu beyan ediyor. Yunan hükûmeti ajanının fikrince Muhtelit Komisyon sadece idarî bir uzuvdur. Bu itibarla adlî bir karar veremez. Ancak Muhtelit Hakem Mahkemesi Başkanı böyle bir kudreti haizdir. Yalnız anlaşmazlığın esasına dair değil, fakat “mesele-i müste’hire” hakkında da hüküm vermek onun vazifesidir.

Diğer taraftan Muhtelit Komisyonca hakeme müracaat kararı vermek, kendi vazife sahasını kısmen daraltmak, işi bir safhasından sonra

hakeme havale etmek demek olduğundan, çok beşerî bir psikoloji tesiri ile, tarafsız üyeler hakeme müracaata mahal olmadığı mütalâa ve reyinde bulunacaklardır. Bu görüşe, menfaatini hakeme gitmemekte gören taraf murahhas heyeti de iştirâk edecektir. Bu suretle Muhtelit Komisyon tatbikatta hakeme müracaat maddesini tamamen hükümsüz bırakacaktır.

M. Drossos temsil ettiği hükümetin tezini müdafaa sadedinde daha bazı amelî mülâhazalar dermeyan ettikten sonra şu neticeye vardı: Muhtelit Mübadele Komisyonu sadece, herhangi bir mesele üzerinde, huzurunda ihtilâf çıktığını ve anlaşma imkânı bulunmadığını müşahede etmekle yetinmelidir. Hakeme müracaat hususunda taraflar mutabık kalırlarsa müstereken, kalmazlarsa arzu eden taraf tek başına hakeme başvuracaktır. Hakem, ihtilâfın 17 nci madde mucibince kendisine sunulması icabeden bir anlaşmazlık olup olmadığı hususunda karar verecektir. Hakem kendisini yetkili görürse meselenin esasına girecektir. Görmezse, Muhtelit Mübadele Komisyonu meseleyi bir karara bağlamaya mecburdur. (15)

İşte Yunan Hükümeti 1 Aralık 1926 tarihli Atina anlaşmasına bağlı nihai protokolun 17 nci maddesini bu suretle anlıyor ve bu yolda yorumluyordu.

Türk tezi: Adalet Divanı'nın 7 Ağustos 1928 günü açık oturumunda söz olan Bay Cemal Hüsnü Türk tezini bu kerre Adalet Mahkemesi huzurunda izah etti. Türk hükümetinin görüşünü aşağıdaki noktalarda hülâsa etmek mümkündür:

1 — Muhtelit Komisyon bir kaza ve hakem mercii karakterini haizdir. Bu 30 Ocak 1923 tarihli Mübadele anlaşmasının 12 nci maddesinin 3 üncü fıkrasından anlaşılmaktadır. Bu madde Muhtelit Komisyonun mallara, haklara ve tasfiye edilecek menfaatlere müteallik bilcümle ihtilâfları sureti katiyede halletmek hakkını vermektedir. "Sureti katiyede" kelimesi üzerinde durulmalıdır. Bu tabir Lozanda sulh müzakereleri esnasında Muhtelit Komisyonun yetkilerini tayin eden mübadele anlaşmasına bu kelimenin konmasını ısrarla istiyen Türkiye'nin arzusu üzerine konmuştur. Bay Cemal Hüsnü dahi bu "sureti katiyede" tâbiri üzerinde ısrar etmektedir. Zira Muhtelit Komisyonun, kendisine arzedilen muhtelif anlaşmazlıkları istinâfsız hallüfaslettiğini bu ibare göstermektedir. Muhtelit Komisyon mecburilittiba ve lüzüm halinde iki

devlet amme kuvvetleri tarafından icrası temin edilen hükümler vermektedir.

Muhtelit Komisyonun hakikaten kazâî bir mercî olduğunun diğer bir delili de Muhtelit Hakem Mahkemesinin faaliyet sahasına dahil olan meseleler nevinden iddiaların karara bağlanmasına yetkili kılınmış olmasıdır. Lozan Barış Andlaşmasının 65 inci maddesi (16) Muhtelit Hakem Mahkemesine ne gibi vazifeler yüklemişse, mübadele anlaşmasının 12 nci maddesi (17) de Muhtelit Komisyona hemen bunların aynı olan vazifeler vermiştir.

Muhtelit Hakem Mahkemeleri'ni Lozan Barış Andlaşması Türkiye ile diğer âkidelerin her biri arasındaki meselelere bakmak üzere tesis etmiştir. Türk-Yunan Mahkemesi de bunlar arasındadır. Halbuki Muhtelit Mübadele Komisyonu mübadele işlerine, mübadeleden mütevellit münazaa, iddia ve ihtilâflara bakmak, onları katî olarak halletmek üzere kurulmuştur. Yani mübadele işleri için tahsisan bir komisyon kurulmuştur. Bu komisyon kurulmakla mübadele meseleleri Hakem Mahkemesinden başka bir uzva verilmek istenmiştir. Bu itibarla İstanbul'da yan yana çalışan bir Muhtelit Hakem Mahkemesi bir de Muhtelit Mübadele Komisyonu bulunmasından, birincinin kazâî ihtilâflara ikincinin de sadece idarî işlere bakacağı manasını çıkarmaktan kaçınılmalıdır. Atina anlaşması Muhtelit Komisyonun selâhiyetlerini azaltmak şöyle dursun, bilâkis çoğaltmıştır. (Madde 6, fıkra 3; madde 7, fıkra 1; madde 12, fıkra 3; madde 13, fıkra 1, 3, 4).

Atina anlaşması bazı çok mühim meselelerde, prensip meselelerinde, tek hakeme müracaatı kabul etmiştir. Yoksa Muhtelit Komisyon ile tek hakemin göreceği işler arasında bir mahiyet farkı yoktur. Sadece ehemmiyet derecesi farkı vardır.

2 — Atina anlaşması ile selâhiyettar kılınan iki kaza mercîî hukukan tamamen eşittirler. Biri diğerine tâbi değildir. Nihâî protokolün 17 nci maddesi tek hakemin selâhiyetini sarahaten zikrederken, niçin muhtelit Komisyon için böyle bir hakem selâhiyeti tanımadı denemez. Zira Atina anlaşmasının 14 üncü maddesi komisyonun hak ve vazifelerini umumî olarak tesbit etmiştir.

(16) "Madde 65 - 29 Teşrinievvel 1914 tarihinde Düveli müttefika tebası olan eşhasa ait olup işbu muahedenin mevkiî icraya vazî tarihinde Türk kalacak arazi üzerinde halen mevcut ve kabili teşhis olan emval, hukuk ve menafî buldukları hal üzere, menlehtihaklarına derhal iade olunacaktır..."

(17) "Madde 12 — ..... Tasfiye edilecek emval, hukuk ve menafie müteallik bilcümle itirazat Komisyon tarafından sureti katiyede halledilecektir."

3 — Atina anlaşmasının tatbikinden doğacak bütün ihtilâflı meseleler tabiatı ile evvelâ Muhtelit Komisyona arz edilecektir. Komisyon yetkisizlik kararı vermeden tek hakeme müracaat edilemez. Edildiği takdirde hakem, dâvanın diğer mahkemede görülmekte olduğunu ileri sürecek tarafın iddiasını nazarı itibara alarak (litispendance) bu müracaatı reddetmelidir. Zira aksi takdirde alâkadarları mütenakız iki kazaî karar karşısında bırakmak mahzuru vardır. Çünkü burada biri idarî diğeri kazaî iki otorite değil, ikisi de kazaî olan makam'lar bahis konusudur.

4 — Muhtelit Komisyon tarafından verilecek yetkisizlik kararıyla tek hakem bağı kalacaktır. Bu suretle iki merci arasında menfî ihtilâf çıkmayacaktır. Hakem'in kendi yetkisi hakkında kendisi karar vermesi kaidesine gelince: tek hakem yetkisizlik kararı verdiği zaman yine menfî ihtilâf doğabilecektir. Bunun böyle olması Türk hükûmetinin tezini kuvvetlendirir. Böyle bir vaziyeti önlemek için Türk tezini kabul etmeli, ve Muhtelit Komisyonun yetkisizlik kararı verdiği hallerde tek hakemin gayrî kabîlî münakaşa bir surette yetkili olacağı kabul edilmelidir.

5 — Yunan hükûmeti noktaî nazarınca yetki meselesini tek hakeme bırakmak icab ediyor. Tek hakem kendisini selâhiyetsiz addederse o zaman mesele Muhtelit Komisyon tarafından halledilecek; selâhiyet kararı verirse ihtilâfın esasına da yine tek hakem bakacak. Fakat her ihtilâfın önce Muhtelit Komisyona arz edilmesini âmir olan bir anlaşma varken böyle bir usul gayrî mantıkî olur.

6 — Amelî bazı mülâhazalar da Türk hükûmeti tezini kabul etmediği icabettir. Muhtelit Komisyon mübadeleden doğan binlerce mesele ile meşgul olduğu için, mübadelenin ortaya çıkaracağı iddiaları, talepleri, ihtilâfları herhangi başka bir uzuvdan daha iyi kavrar. Herhangi bir işin eski selâhiyetleri cümlesinden olarak mı yoksa Atina anlaşması ile verilen yeni selâhiyetleri icabı olarak mı kendisine arz edildiğini takdir etmek için bir çok vesikalara maliktir. Halbuki tek hakem bu hususlarda nisbeten daha az malûmat sahibidir.

Bay Cemal Hüsnü, Yunan muhtırasının Türk tezini hülâsa ettiğini iddia eden cümleleri üzerinde durarak, bunların Türk tezini sadıkane hülâsa etmediğini gösterdi: Bilhassa Türk muhtırasının tek hakeme **yalnız** Muhtelit Komisyonun müracaat edebileceği noktaî nazarını ileriye sürdüğü yanlıştır. Türk tezi muhtelit komisyon için ilhisarcı bir hak iddia etmemektedir. Türk hükûmetinin fikrince tek hakeme ihtilâfı doğrudan doğruya Muhtelit Komisyon verecektir. Fakat tek hakem huzurunda Muhtelit Komisyon dâvanın taraflarından biri olarak bulun-

mayacaktır. Bu suretle açılan dâvayı takip iki devlete düşer. Hattâ Türk tezi daha da ileriye gitmektedir: **Muhtelit Komisyon kendini yetkisiz gördüğüne dair kararını verdikten sonra** alâkadar taraflar tek hakeme başvurabilirler.

Yunan muhtırası, Muhtelit Komisyonun ancak ikinci derecede ehemmiyeti haiz işlerle iştigal etmeğe memur olduğunu söylüyor ve Komisyon üyelerinin kabiliyeti üzerinde de şüpheler uyandırıyor. Divan huzurundaki müdafaasında M. Drossos da aynı fikir üzerinde durdu. Bay Cemal Hüsnü, bu noktayı aydınlatmak ister. Muhtelit Komisyonun tarafsız üyeleri Milletler Cemiyeti tarafından tayin edilmiş tecrübeli zatlardır. Birisi General Manrique de Lara'dır. Dördü ise hukuçudurlar (18). Komisyonun vazifesinin ikinci derecede işlere bakmak olduğu iddiasına gelince, bunun varid olmadığını anlamak için gerek mübadele anlaşması ile gerek Atina anlaşması ile bu Komisyona tevdi edilen mühim vazifeleri hatırlamak kâfidir.

Diğer taraftan Yunan hükûmeti bir devletlerarası hukuku kaidesi ileriye sürüyor: Her mahkeme kendi selâhiyetini kendisi tayin eder. Türk hükûmeti bu kaideyi reddetmek şöyle dursun, bilâkis tasdik ve teyid eder. Yalnız Yunan hükûmeti bundan tek hakem lehine bir hüküm çıkarmak istiyor. Halbuki Türk Hükûmeti tek hakemin kendi yetkisine dair vereceği kararı inkâr etmemekle beraber, bir hakem mahkemesi olan Muhtelit Komisyon için de aynı hakkı tanımak lâzım geldiği kanaatinde. Tek hakem kadar Muhtelit Komisyon da bir mahkeme, bir hâkim sıfatını haizdir. İki uzuv arasında bu bakımdan hiç bir fark yoktur. Eğer burada **menfi ihtilâf** çıkacağı ileriye sürülürse, bu hususta Türk tezi sarıhtir: Her mesele önce Muhtelit Komisyon huzuruna gelecektir. Muhtelit Komisyonun kararları katî olduğu için Yunan ve Türk hükûmetleri onun vereceği yetkisizlik kararını itirazsız kabul edip tek hakeme gideceklerdir. Tek hakem önünde de **yetkisizlik iddiası dermeyan etmiyeceklerdir**. Zira böyle bir iddia Muhtelit Komisyon kararına dolayısıyla itiraz etmek demektir. Bu suretle menfi ihtilâfın önüne geçilmiş olunuyor.

Türk hükûmeti ajanı Yunan hükûmeti ajanının izahatı meyanında temas ettiği diğer noktalara da birer birer cevap verdikten sonra Yüksek mahkemenin (Adalet Divanı) adalettinden emin olduğunu söyleyerek sözlerini bitirdi.

(18) M. Hans Holstad, avukattır İsveçlidir; M. Ekstrand, İsveç'in Buenos Ayres elçisi devletlerarası sahasında tanınmıştır; M. Widding, milletlerarası yüksek vazifeler ifa etmektedir; M. Rivas Vicuna, Şililidir, eski profesördür.

Divanın kararı: Milletlerarası kaza mercii kararını 28 Ağustos 1928 de verdi. Bununla Daimî Adalet Divanı 16 ncı istişarî mütalâasını (avis consultatif) vermiş oldu. Yüksek mahkeme önce hâdisenin kendisine ne suretle arzedildiğini hülâsaten hikâye etti. Sonra her iki hükûmetin divandan nasıl bir karar istediklerini tesbit etti. Türkiye Cumhuriyeti hükûmeti yazılı izahnamesinde Divan'ın aşağıdaki istikamette karar vermesini istiyordu:

“Türk - Yunan Muhtelit Hakem Mahkemesi Reisi Atina anlaşmasına bağlı nihai protokolun 17 nci maddesinin derpiş ettiği müracaat: 1) Muhtelit Komisyona ait olsun (dâvanın takibi taraflara bırakılsın); 2) Taraflar gerek müştereken, gerek münferiden, Muhtelit Komisyon, nihai protokolun 17 nci maddesindeki şartların yerine geldiğini ve Muhtelit Komisyonun yetkisiz olduğunu bildiren bir karar vermeden önce yapılsın. Muhtelit Komisyonun bu yetkisizlik kararı yetki meselesini her iki hakem mercii için de halletmiş olacak ve Muhtelit Hakem Mahkemesi Başkanını da bağlayacak.”

Diğer taraftan Yunan hükûmeti mümessili şifahi izahatında hülâsaten şu neticeye varıyor:

1) Muhtelit Komisyonun hakeme müracaata hakkı yoktur. 17 nci madde ile iki taraf ona böyle bir yetki tanımamışlardır. Bu madde bu hususta tamamen meskûttur. Belki Komisyon (partie diligente) olabilir.

2) Muhtelit Komisyonun yetki meselesini halletmeğe hakkı yoktur. Bu meseleyi Devletler Umumî Hukuku kaideleri mucibince bizzat hakem halledecektir.

3) İki taraf Muhtelit Komisyonun mütekaddim bir kararına ihtiyaç olmaksızın müştereken hakeme müracaat edebilirler. Şayet iki taraf müştereken hakeme müracaat hususunda anlaşamazlarsa, her biri münferiden müracaat edebilir.

Divan, iki hükûmetin noktai nazarından ve Muhtelit Komisyon Başkanı tarafından 4 Şubat 1928 de Milletler Cemiyeti Umumî Kâtibine gönderilen mektuptan, kendisinden şu suallere cevap verilmesi istendiği neticesini çıkarıyor:

1) Atina'da 1 Aralık 1926 da Türk ve Yunan hükûmetleri arasında aktedilen anlaşmaya bağlı nihai protokolun 17 nci maddesinde nazarı itibara alınan meselelerin Türk - Yunan Muhtelit Hakem Mahkemesi Başkanının hakemliğine tevdi edilmesi için aynı maddede zikredilen şartların mevcut olup olmadığını müşahede etmek Yunan ve Türk ehalinin mübadelesi için kurulan Muhtelit Komisyona mı aittir?

2) Adı geçen 17 nci maddede zikredilen şartlar tahakkuk ettiği takdirde bu madde ile nazarı itibara alınan hakeme müracaat hakkı kime aittir?..

İşte divan, yukarıda tesbit edilen bu suallere cevap verecektir. Bu sualler dışında kalan noktalara temas etmiyecektir.

Divan her şeyden evvel Muhtelit Komisyonun umumî bünyesi üzerinde duracaktır. Yüksek mahkemenin kanaatine Komisyon onbir üyeden mürekkep olan ve her üyenin ayrı ayrı oy sahibi bulunduğu ve münferiden hareket ettiği bir teşekküldür. Hattâ bir meselede iki Türk üye ayrı oy vermişlerdir. Bu da gösteriyor ki Muhtelit Komisyon nezdindeki üyeler hükümetlerinin mümessili değildirlir.

Komisyonun yetki ve vazifelerine gelince:

1 — Mübadele anlaşmasının (30 Ocak 1923) 12 nci maddesi Komisyonuna bir takım idarî vazifeler veriyor. Fakat aynı maddenin diğer fıkralarında komisyonuna "mallara, haklara ve tasfiye edilecek menfaatlere müteallik ihtilâfları sureti katiyede" halletmek yetkisi tanıyor ki bu "kazaî veya adlî bir vazife"dir.

2 — Yunan Murahhas heyeti tarafından imzalanan Lozan Andlaşmasına bağlı IX numaralı beyanname mübadeleye tâbi olmayan, Yunanistan'ı 18 Ekim 1923 den evvel terketmiş veya ötedenberi Yunanistan haricinde yaşamış olan müslüman ehalinin mülklerine müteallik talepleri hakkında karar vermek selâhiyetini de Muhtelit Komisyonuna vermiştir. Talepler komisyon tarafından acele tedkik olunacak ve bir sene zarfında bir karara bağlanacaktı. Bu da iki hükümetin işlerin çabuk yürümesini sağlamak ve komisyonun mesaisini teşci etmek istediklerini gösterir.

3. 1 Aralık 1926 tarihli Atina anlaşması Komisyonuna yeni vazifeler tahmil ediyor ve bazı kazaî yetkilerle (madde 6, fıkra 3; madde 12, fıkra3; madde 13 fıkra 1,3) anlaşmaya müteallik umumî yetkiler (madde 14 fıkra1) tanıyor. Nihai protokolün 17 nci maddesinde gözönünde tutulan meseleler anlaşmanın verdiği yeni selâhiyetlere taalluk etmektedir. Atina anlaşması Lozan Barış Andlaşmasının ve IX numaralı beyannamenin doğan güçlükleri biran evvel halletmek maksadile aktedilmiştir.

Adalet Divanı yukarıdaki noktalarda mübadele işlerini tanzim eden anlaşmaların ruhunu aramıştır. Bu anlaşmaların ruhu ve maksadı bu suretle tebarüz ettirildikten sonra Atina anlaşmasına bağlı nihai protokolün 17 nci maddesinin tefsirinâ geçilebilir. Burada o maddeyi bir kerre daha aynen yazmak faydasız değildir:

“Bugün imza edilen itilâfnamenin Muhtelit Mübadele Komisyonuna bahsettiği ve işbu itilâfnamenin hini akdinde mukaddemki senedata iptinaen mezkûr komisyonun haiz bulunmadığı yeni selâhiyetler münasebetiyle Muhtelit Komisyonunda zuhur edebilecek oldukça ehemmiyeti haiz prensip meseleleri, İstanbul’da inikad eden Türk - Yunan Muhtelit Hakem Mahkemesi Reisinin hakemliğine havale edilecektir. Hakemin vereceği hükümler mecburülitteba olacaktır.”

Divan nazarında her ne kadar daha tatminkâr bir metin bulunabilirse de, bu maddenin manası açıktır. Hakem’e kimin başvuracağı hususunda madde sâkit olmakla beraber, bu sükûtten bu müracaatın Muhtelit Komisyon tarafından yapılacağı manası çıkarılmak lâzımdır. Zira 17 nci madde komisyon huzurunda çıkacak meseleleri derpiş etmektedir. Binaenaleyh yalnız komisyon önünde ortaya çıkacak meseleler nazarı itibara alınmıştır. Bu böyle olunca her kaza uzvunun kendi selâhiyetleri gümûlüne dahil olan meseleleri tayin etmek bizzat yapacağı bir iş olduğundan, Muhtelit Komisyon da meseleyi halletmek selâhiyetinde olup olmadığına dair kararını verecektir. Komisyon yeni yetkiler münasebetiyle huzurunda çıkabilecek “oldukça ehemmiyeti haiz prensip meseleleri” karşısında kalıp kalmadığını bizzat takdir edecektir. Bu tamamen takdirî bir iştir. Ve bu takdirî en iyi yapacak olan da, bu gibi meseleleri tedkike alışmış olan, Muhtelit Komisyonudur. Eğer bu Komisyon üyeleri arasında ittifak hasıl olmazsa ekseriyetle karar verilir. 17 nci maddeden anlaşılan iki kaza uzvu kabul ettiği: Birincisi hakeme gitmek için oldukça ehemmiyeti haiz bir mesele karşısında bulunup bulunulmadığı hususunda karar verecek ve bu şartın yerine geldiğine hükmedilirse, ikinci uzuv meselenin esasına dair hüküm verecektir. Bu böyle olunca, Divanın kanaatine, Muhtelit Komisyon ile hakem arasında menfi ihtilâf çıkamaz.

Divan 17 nci maddede kullanılmış olan “tahkim” (arbitrage) kelimesine büyük bir ehemmiyet atfetmemektedir. Burada mevzu bahs olan geniş manada tahkimdir. Zira tahkim tam manası ile hususiyetlerini burada bulamıyor. Evvelâ, ihtilâfî mahkemeye taraflar tevdi etmiyorlar. Zira Komisyon iki hükümet mümessilinden değil münferid azalardan mürekkeptir. Saniyen hakeme mutlaka muhtelit komisyonunda her hangi bir mesele üzerinde ihtilâf çıktığı zaman gidilmiyor. Meselenin hal sureti üzerinde Komisyon üyeleri mutabık olabilirler, fakat mesele mahiyeti icabı hakeme arzedilmek icabediyorsa esasa dair kararı hakem verecektir.

Yunan hükûmeti 17 nci maddenin bir tahkim şartı (clause compromissoire) olduğunu ispat etmek istemiştir. Bu bir tahkim şartı olunca, eğer sarahaten başkasına verilmemişse, hakem merciine müracaat yalnız devletlerin hakkıdır. Eğer hareket noktası doğru olsaydı, netice de doğru olabilirdi. Fakat Divan hareket noktasında, Yunan hükûmetinin fikrine iştirak edemiyor: 17 nci madde bir tahkim şartı mahiyetini haiz değildir. Madde metninde yalnız "tahkim" kelimesi böyle bir şartı hatırlatırsa da, o kelimenin ne manada kabul edilmesi lâzımgeldiğini yukarıda söylemiştik.

Divan mübadeleye müteallik milletlerarası vesikalarının hepsinin ruhunu tesbit etmiştir. Bu ruha uygun olarak tefsir edilirse 17 nci maddenin Komisyonun çalışmasına bir engel olmak değil, fakat bilâkis o çalışmayı kolaylaştırmak istediği görülür. Bu bakımdan varılacak netice şudur: Muhtelit Komisyon daha ziyade idarî işlerle meşgul olduğundan ehemmiyetli prensip meselelerini bu mahkemenin Başkanına havale etmekle âkidler belki de içtihat da vahdet elde etmek istemişlerdir.

Diğer taraftan mübadele işlerini iki hükûmet Muhtelit Mübadele Komisyonuna havale etmiştir. Devletler namına bu Komisyon faaliyette bulunacaktır. Bu faaliyete devletlerden hiç biri müdahale edemez. 17 nci maddenin tatbiki de bu faaliyet sahasına dahildir. Eğer Türk veya Yunan azalardan birine veya bir kaçına hakeme başvurmak hakkı tanınacak olsa, o zaman bir devletin arzusuna göre, hiç ehemmiyeti olmayan meseleleri hakeme havale etmek mümkün olacaktır ki bu Muhtelit Komisyonun faaliyet sahasını daraltmak demektir.

İşte bütün bu mülâhazalarla:

"Divan, ittifakla:

"Kendisine bu istişarî kararın başında formüle edilen şekilde sorulan suale;

"Aşağıdaki cevabı vermek lâzımgeldiği mütalâasındadır:

1) Türk ve Yunan hükûmetleri arasında 1 Aralık 1926 da Atina'da aktolunan anlaşmaya bağlı nihaî protokolün 17 nci maddesinde bu madde de nazarı itibara alınan meselelerin, İstanbul'da bulunna Türk Yunan Hakem Mahkemesi Başkanına verilmesi için icabeden şartların tahakkuk edip etmediğini müşahede etmek, yalnız Muhtelit Komisyona aittir.

2) Adı geçen 17 nci maddede zikredilen şartlar tahakkuk edince, bu maddede gözönünde tutulan hakeme müracaat hakkı yalnız Muhtelit Komisyona aittir.